Ticari Liberalizm ve Ticari Liberalizm Literatüründe Güncel Tartışmalar

İnan Yıldırımlıdal*

Öz

Bir dizi uygulanabilir hedef ve ideallerden oluşan liberalizm, en eski ve köklü siyasi düşünce akımlarından biridir. Klasik liberalizmin uluslararası ekonomik ilişkilere bakışının merkezinde serbest ticaret yer almaktadır. Ticaretin karşılıklı bağımlılığı arttırarak barışa katkı sağlayacağı düşüncesi de klasik liberal düşüncenin uluslararası ticarete ilişkin kabullerinden biridir. Liberal perspektif, uluslararası barış, refah ve işbirliğini serbest ticaretin sonuçları olarak görmektedir. Ticari liberalizm olarak adlandırılan alanın erken dönem çalışmaları teorik bir betimleme üzerinden argümanlar ortaya koymaktayken, yakın dönem çalışmalar verilere dayalı, ekonometrik modeller yardımı ile çıkarımlar yapmaktadır. Ticaret, çatışma, barış ve demokratik rejimlerin varlığı söz konusu çalışmaların odak noktasındaki değişkenler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu makalenin amacı, ticari liberalizm literatürüne ilişkin bir değerlendirme yapmak ve yurt dışı literatürde gelişen bir tartışmanın Türkçeye kazandırılmasına katkı sağlamaktır. Çalışmada klasik liberal kuramın kökleri ve temel argümanları ile ticari liberalizme ilişkin erken dönem çalışmalar hakkında bilgi verilmiş, yakın dönem çalışmalar incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Liberalizm, Ticari Liberalizm, Barış, Ticaret, Demokrasi.

Commercial Liberalism and Current Discussions in the Literature on Commercial Liberalism

Abstract

Consisting of a set of viable goals and ideals, liberalism is one of the oldest and most established currents of political thought. Free trade is at the center of classical liberalism's view on international economic relations. The idea that trade would contribute to peace by increasing interdependence is one of the main arguments of classical liberal thought regarding international trade. The liberal perspective considers international peace, prosperity and cooperation as the results of free trade. While the early studies of the field called commercial liberalism put forward arguments through a theoretical description, recent studies make inferences with the help of econometric models based on data. Trade, conflict, peace and the existence of democratic regimes emerge as the variables at the focus of these studies. The purpose of this article is to make an assessment of the commercial liberalism literature and to contribute to the translation of a debate in the foreign literature into Turkish. In this study, information about the roots and basic arguments of classical liberal theory and the early studies on commercial liberalism is given and recent studies have been examined.

Keywords: Liberalism, Commercial Liberalism, Peace, Trade, Democracy.

*Doktora Öğr. | Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü | inanyildirimlidal@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4757-287X | DOI: 10.36484/liberal.945870
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 27, Sayı:105, Kış 2022, ss. 7-28.
Gönderim Tarihi: 31 Mayıs 2021 | Kabul Tarihi: 8 Mart 2022

Giriş

Ticari Liberalizm ve Demokratik Barış Teorileri

Karşılıklı bağımlılık, ticaret, demokrasi ve barış gibi kavramlar arasındaki ilişkinin anlaşılması liberalizmin önemli konu başlıklarından biri olmuştur. Bu alan, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte daha da önemli bir hale gelmiş, araştırmalar modellere dayandırılmaya başlanmıştır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde ticari liberalizm kuramının genel argümanları açıklanacak, devamında ise söz konusu alandaki literatüre yer verilecektir. Bahse konu literatür ticari liberalizme ilişkin erken dönem yaklaşımlar ve ticari liberalizme ilişkin güncel çalışmalar olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmıştır. Ticari liberal kurama ilişkin güncel çalışmalar ise liberal ticaretin barışçıl bir etkiye sahip olduğunu savunan/destekleyen çalışmalar ve liberal ticaretin barışçıl bir etkiye sahip olduğunu sorgulayan çalışmalar olarak iki alt başlıkta tasnif edilmiştir. Devamında, söz konusu güncel çalışmaların yöntemine ilişkin bazı tartışmalara da yer verilecektir. Çalışmanın ana motivasyonu ve amacı, özellikle yakın dönemde yurt dışında gelişen ticari liberalizm literatürünün Türkçeye kazandırılmasıdır.

Çatışmanın ve çatışmasızlık halinin pek çok sebebi bulunmaktadır. Çatışan çıkarlar, erişilmek istenen doğal kaynaklar veya üçüncü bir bölge üzerindeki nüfuz mücadelesi devletler arasında çatışmalara yol açabilmektedir. Aynı şekilde sınır komşuluğu, kültürel ve tarihi yakınlık ve karşılıklı bağımlılık gibi sebepler de çatışmasızlık halinin nedeni olabilmektedir. Bu çalışmada incelenen literatür, ticari bağlar yoluyla oluşan karşılıklı bağımlılığın getirdiği barışı konu edinmektedir. Çalışmalarda bağımsız değişken olarak ticaret hacmi ve ihracat gibi unsurlar ele alınırken, bağımlı değişken olarak çatışma ve barış hali incelenmiştir.

Ticari Liberalizm

Liberaller de tıpkı realistler gibi savaşın uluslararası politikanın belirleyici olgularından biri olduğunu kabul etmektedir. Benzer şekilde uluslararası arenadaki anarşi durumu ile devletler arasındaki şüphe ve güvensizliğin varlığı da liberaller ile realistlerin mutabık olduğu konular arasındadır. Ancak liberallerin realistlerden ayrıştığı önemli noktalardan biri, nasıl ki bireyler arasında çıkar uyumu mevcutsa, devletler arasında da bir çıkar uyumunun mevcut olduğudur. Bu çıkar uyumu da ilişkilerin gelişmesini ve uzlaşının sağlanmasını mümkün kılmaktadır (Viotti ve Kauppi, 2016: 134).

Liberal devletlerde savaş, arzu edilen bir durum değildir, çünkü savaşların getirisi maliyetinden düşüktür. Ayrıca savaş ve çatışma tüm toplumu etkilemektedir. Devletler arasındaki olumlu ekonomik ilişkiler ve işbirliği ise büyüme, tam istihdam, fiyat istikrarının korunması gibi amaçların gerçekleştirilmesine katkı vermektedir. Bu sebeple, karşılıklı ekonomik bağımlılık savaş olasılığının azalmasına katkı sağlamaktadır. Devletler, ekonomik olarak bağlı oldukları bir ülke ile çatışmaya girmekten kaçınmaktadır, çünkü böylesi bir çatışma toplumsal grupların neredeyse tamamını etkileyecek olumsuzluklar doğuracak, liberal devletin ülkesindeki desteğini olumsuz etkileyecektir (Arı, 2008: 364-365).

Bu çalışma için anlamlı olan barışa ilişkin bir başka yaklaşım ise özgürlüğün gelişmesi ile barışın tesisi arasındaki ilişkidir. Özgürlüklerin gelişmesi barışın da gelişmesi anlamına gelecektir. Otoriter liderler ile totaliter partilerin savaşa daha fazla başvurduğu, liberal devletlerde ise savaşın yükünü ifade özgürlüğü, mülkiyet vb. haklara sahip özgür bireyler yani vatandaşlar çekeceğinden, vatandaşların seçtiği liderlerin savaş ve çatışma konusunda daha temkinli davrandığı belirtilmektedir. Liberal devletlerin birbirleri ile savaşma ve çatışma olasılığının düşük; liberal devletler ile liberal olmayanlar arasında ise bu ihtimalin yüksek olduğuna dikkat çekilmektedir (Arı, 2008: 366; Doyle, 1983, s. 213).

Ticari Liberalizme İlişkin Erken Dönem Yaklaşımlar

Ticari liberalizm, liberal kuramın önemli tartışmaları arasında yer almaktadır. Kant ve onun Ebedi Barış yaklaşımı bu başlığın ilk köşe taşlarından biridir. Savaşın kaçınılmaz olmadığını belirten Kant, *Perpetual Peace: A Philosophical Sketch (Ebedi Barış: Felsefi Bir Taslak)* isimli eserinde, uluslararası toplumun ebedi ve kalıcı bir barışa ulaşmasının iki aşamada mümkün olduğunu belirtir. İlk aşama savaşa sebep olan anlaşma maddeleri, devletlerin başka devletlerin hakimiyetine girmesi, orduların varlığı, dış borçlar, güç kullanımı ve savaş sırasında uyulması gereken kurallardan oluşan "siyasi konuların" çözümüdür (Kant, 2020: 31-38).

İkinci olarak Kant, kalıcı barışın temini için bütün ülkelerin sivil anayasalarının cumhuriyetçi nitelikte olması, devletler hukukunun hür devletlerden oluşmuş bir federasyona dayanması ve her devletin özgürlük ortamına sahip olması gerektiğini belirtmektedir (Kant, 2020: 39-54). Kant, cumhuriyetler birliğinin barışa daha meyilli olduğunu ve cumhuriyetlerin sayısı arttıkça kalıcı barışa daha fazla yaklaşılacağını belirtmektedir (Viotti ve Kauppi, 2016: 134).

Kant, *Ebedi Barış*'ta "ticaretin ruhundan", yani ticaretin devletlerin çıkarlarını birbirine bağlayıcı, dolayısıyla savaşları azaltıcı etkisinden bahsetmektedir. Savaşların tümden ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığını belirten Kant, barışın sağlanabilmesinin cumhuriyetçi anayasa ve bundan kaynaklanan benzer değerlerin yanında karşılıklı iktisadi bağımlılığın da sağlanmasıyla mümkün olacağını belirtmektedir (Yanık, 2015: 37).

Cumhuriyet olmayan rejimler arasındaki ticari ilişkilerin adaletsizlik, sömürü ve kesin bir şiddet karakterinde vuku bulduğunu belirten Kant, cumhuriyet rejimleri arasındaki ticaretin ise farklı etkilere sahip olacağını söyler. Ona göre kendi halklarının çıkarlarını koruma konusunda sorumluluk hisseden cumhuriyet rejimleri arasındaki ticaret ise barış yanlısı kozmopolitan halkların gelişmesini destekleyecektir (Gelpi ve Grieco, 2006: 46).

Liberal düşüncenin bir başka önemli savunucusu olan Hobson ise "Emperyalizm" adlı çalışmasında, Avrupa ve Avrupa dışı bölgelerin rekabetine bakarken yönetici ve tüccar sınıfın ilişkisini de ele almış, barışın tesisi ve bu çatışmaların/rekabetin sona ermesi için demokratik rejimlerin yaygınlaştırılması gerektiğini savunmuştur. Hobson'a göre siyasal reformlar barışın yolunu açmaktadır ve serbest ticaret devletler arasındaki karşılıklı bağımlılığı arttırarak savaşı daha maliyetli kılmakta, barışa katkı vermektedir (Arı, 2008: 351).

Yine ticari liberalizmin gelişmesinde önemli katkısı olan düşünürlerden bir diğeri ise Richard Cobden'dir. Cobden, savaşların devletlerin merkantilist politikalarının sonucu olduğunu belirtir ve merkantilizmin sebep olduğu savaşları ancak serbest ticaretin önleyebileceğini dile getirir. Çünkü Cobden'e göre serbest ticaret, iktisadi olarak çıkarları birbirine ilintilemekte ve insanların birbirini tanımasını ve birbirlerine karşı önyargılarının yok olmasını sağlamaktadır (Yanık, 2015: 38).

Cobden'in öne sürdüğü iddiaların arka planında ticaret ve ticaretin getirdiği etkileşimin meyveleri yer almaktadır. Şöyle ki, kapitalist sistemin bir parçası olan ticaret, liderler için, ulusal zenginliği arttıracak etkin ve barışçıl bir yoldur. Serbest ticaretin gelişmesinin bir sonucu olarak insanlar arasında ilişki ve iletişim de artacak, bu durum da barışın tesisine katkı verecektir (Viotti ve Kauppi, 2016: 135).

Cobden, sınırlanmayan kapitalizmin barışa daha fazla katkı sunacağını belirtmiş, Kant ise demokrasinin varlığına işaret etmiştir. Bu iki yaklaşım Joseph Schumpeter'in (1883-1950) çalışmalarında bir araya getirilmiştir. Schumpeter'e göre savaş sermayeyi, yani ekonomilerin üretken potansiyelini yok etmektedir. Bu üretken potansiyelin (sermaye) asıl sahibi olan kapitalistlerin ise esas amacı sermayeyi yok etmek değil, korumaktır. Schumpeter bu

yaklaşımla, barışın; hamaset, yiğitlik, şan ve şöhret gibi "modası geçmiş savaş odaklı değerleri" yerinden eden ticari değerler eliyle tesis edilebileceğini belirtmektedir (Viotti ve Kauppi, 2016: 135).

Toplumların demokratikleşmesiyle bireylerin daha rasyonel düşünmeye başlayacağını belirten Schumpeter, daha rasyonel düşünen bireylerin demokratik hükümetleri iş başına getireceğini, demokratik hükümetlerin ekonomik çıkarları da göz önüne alacağını ve demokratik kapitalizmin yayılmasının barışı teşvik edeceğini savunmaktadır (Arı, 2008: 367).

Özel mülkiyet, serbest piyasa ve sınırlı devlet müdahalesi ilkeleri çerçevesinde eserler sunan C. Frederic Bastiat (1801-1850) ise devletin kendi asli işleriyle tahdit edilmesi gerektiğini, sadece bu sınırlar içerisinde meşruiyet kazanacağını belirtir (Dilorenzo, 2015: 150).

"Eğer sınırlardan mallar geçmezse, ordular geçecektir" sözü ile tanınan Bastiat, serbest ticaretin refaha ilâveten barış için de en güvenilir yol olduğunu kuvvetli bir şekilde savunmuştur. Tarifelerin her zaman savaşların başlıca nedeni olduğunu belirten yazar, korumacılığı, hükümetler tarafından, düşmanlarının savaş zamanında vermeye teşebbüs ettikleri aynı tür zararları, barış döneminde kendi vatandaşlarına verme girişimleri olarak görmüştür (Dilorenzo, 2015: 151). Ticaret üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması gerektiğini ısrarla savunan Bastiat, sözde bir ticari denge için uğraşmanın "aptalca" olduğunu belirtir, ticaretin sözde bir denge için kısıtlanmasını reddeder (Formaini, 1998: 3).

Temelini Kant'ın liberal cumhuriyetlerin birbirleri ile savaşmayacağı fikrinden alan ve bu tezi niceliksel ve epistemolojik olarak kanıtlama amacındaki çalışmaların ilk örneklerinden biri ise, 1964 yılında Dean Babst'ın *"Elective Governments: A Force for Peace"* isimli makalesidir. Babst halkın yönetiminde söz sahibi olduğu rejimlerin, birbirleri ile savaşma konusunda daha temkinli olacağı savını test etme amacıyla hazırladığı makalesinde, belirli bir dönemde yapılan savaşların katılımcı taraflarını incelemiş ve demokratik, özgür seçimlerle iktidara gelmiş tarafların birbirleri ile savaşıp savaşmadığını tespit etmeye çalışmıştır. Söz konusu çalışma neticesinde liberal bir rejime haiz, seçimle iş başına gelen iktidarların varlığının, savaşların önlenmesi ve barışın sağlanmasında önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymuştur (Babst, 1964: 63).

Modern ve gelişmiş devletler aynı zamanda refah devletleri olduğundan güç ve prestij yerine ekonomik gelişme ve sosyal güvenlik hizmetleri önem kazanmaktadır. R. Keohane'e göre devletler uluslararası alanda piyasadaki firmaların davranışlarına benzer davranışlar sergilemektedir. Devletler de tıpkı piyasadaki firmalar gibi kâr-zarar hesabı yapıp kazancını maksimum kılma gayretinde olduğundan, zararına yol açacak her durumdan kaçınma eğilimi göstermektedirler (Arı, 2008: 359).

Devletler arasında artan ticaretin barış ile olan ilişkisini ortaya koyan bir başka önemli çalışma ise Richard Rosecrance'ın "*The Rise of the Trading State*" isimli çalışmasıdır. Rosecrance, ticaretin kazancının askeri rekabet ve bölgesel büyümenin getirilerinden çok daha fazla olduğunu belirtmekte ve "yeni bir ticaret yapan dünyanın ortaya çıkışıyla birlikte" anlaşmazlıklardan ve çatışmalardan kaçınmanın hâkim olduğu yeni bir düzene erişmenin mümkün olduğunu dile getirmektedir (Viotti ve Kauppi, 2016: 152).

Günümüzde gelişen serbest ticaret, artan karşılıklı bağımlılık ve yayılan demokrasinin uluslararası ilişkilerde barışın güvencesi olduğu ifade edilmektedir. Bugün dünyada başlıca büyük ekonomik ve askeri güçler çok partili demokratik bir sisteme sahip ve piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmış ülkelerdir (Arı, 2008: 370). Dolayısıyla ticaret, demokrasi, liberalizm ve barış eksenindeki araştırmalar daha da önemli hale gelmiştir. Buraya kadar anlatılan liberal perspektifteki barışa ilişkin teorik yaklaşımlar sadece ticaretin artışı ile değil, aynı zamanda demokratik rejimlerin varlığıyla da çatışma ve savaştan uzaklaşılacağını ve barışın temin edilebileceğini belirtmektedir.

Ticari Liberalizme İlişkin Güncel Çalışmalar

Demokrasilerin varlığı ile barışın tesisi arasındaki ilişkiye yönelik bir önceki başlıkta tartışılan argümanlar, özellikle 1991 yılında Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte önem kazanmış, demokrasilerin daha barışçıl olup olmadığı yönündeki tartışmaya deneysel olarak cevap verme çabası ön plana çıkmıştır. Bu çalışmaların ortak özelliği, demokratik rejimlerin ekonomik karşılıklı bağımlılık sebebiyle çatışmadan kaçınmaya daha istekli olduğu yönündeki kabulü ekonometrik modeller, veriler ve ikili zaman serileri ile test etmeleridir.

Ticaret-çatışma ilişkisine dair mevcut akademik çizgi, ticaretin liberal tasvirini uluslararası ilişkilerde "barışçıl bir etkiye sahip" kabul edenler ile bu görüşü sorgulayanlar arasında çizilmiş durumdadır. Liberal barışı savunanların karşısındaki yazarlar bugün tek bir çatı altında toplanamamaktadır. Realist, Marksist veya bu teorik geleneklerin bazı "neo" yaklaşımlarından oluşan bu karşı kamp, en iyi şekilde liberalizmin "eleştirmenleri" veya "şüphecileri" olarak tanımlanabilir (Barbieri, 2006: 208).

Demokrasinin barışa katkı sağladığına ilişkin değerlendirmeler, yakın zamana kadar karşılıklı bağımlılık değişkeni üzerinden yönetim şekli ile barışı ilişkilendirmeye çalışmışlardır. Ancak bugün ekonomik karşılıklı bağımlılığı da sayısallaştırılmış olarak inceleyen ve bu bağın çatışmanın önlenmesine olan katkısını araştıran çalışmalarla da sıklıkla karşılaşılmaktadır. Bu yaklaşım devletin birey gibi hareket ettiği varsayımından temel almaktadır.

Dolayısıyla, tıpkı refahı artan birey gibi serbest ticaret ve piyasa ile refahını arttıran devletin de maliyetli çatışmalardan kaçınacağı varsayılmaktadır (Oneal ve Russett, 1997: 267).

Devletler arası ticaret hacimlerine ilişkin yeni ve ulaşılabilir verilerin ortaya çıkması, gelişen modelleme ve tahmin yöntemleri sayesinde, en karışık ilişkilerin bile sayısallaştırılarak hesaplanabilmesi ve hesaplama tekniklerinin çok büyük veri setleriyle bile başa çıkmaya başlamasıyla devletler arasındaki ticaret ile çatışma arasındaki ilişkiyi irdeleyen çalışmaların sayısında keskin bir artış yaşanmış, aynı zamanda epistemolojik ve metodolojik bir dönüşüm tecrübe edilmiştir (Pevehouse, 2006: 239; Yanık, 2015: 47). İstatistiki yöntemlerin uluslararası politika analizlerine dahil edilmesi ekonomik karşılıklı bağımlılık ile devletlerarası çatışmalar arasındaki ilişkinin araştırılmasında zengin bir kaynakça oluşmasına imkân sağlamıştır (Gartzke, 2006: 96).

Liberal Ticaretin Barışçıl Bir Etkiye Sahip Olduğunu Savunan/ Destekleyen Çalışmalar

John M. Owen'ın "*How Liberalism Produces Democratic Peace*" isimli makalesinde liberal fikirler ve liberal kurumların barışı koruma ve savaştan kaçınmada oynadığı rol irdelenmiştir. Owen'a göre, "demokratik barış" varsayımı, bu alanda deneysel bir yasa olmaya en yakın varsayımdır. Owen liberal yasaların ve kurumların demokratik ülkeleri birbiriyle savaşmaktan alıkoyduğunu, ama aynı zamanda liberal ve demokratik olmayan ülkelerle savaşmaya yönlendirdiğini belirtmektedir (Owen, 1994: 87-88).

Liberallerin bireyleri özgür ve eşit olarak görmelerinin bir sonucu olarak, bireylerin esas gündemi kendini koruma ve refahını arttırmadır. Dolayısıyla, bireylerin her birinin barış konusunda bir "çıkar uyumu" vardır. Barış konusunda çıkar uyumu olan bireylerin yönetiminde söz sahibi olduğu devletler, nihai amaçlardaki bu uyumdan dolayı birbirlerine güvenir ve saldırgan davranışlarda bulunmazlar. Nihai amaçlardaki bu uyum, liberal demokrasileri barış içinde yaşamaya ve tehlikeli hedefleri olan liberal olmayan rejimlerle mücadele etmeye yönlendirmektedir (Owen, 1994: 89).

Liberal demokrasilerin rasyonel, öngörülebilir ve güvenilir olmasını, bireylerin gerçek çıkarları olan güvenlik ve refahı odağına alan rejimler olmasına bağlayan ve liberal demokratik devletlerin kendisi gibi liberal ve demokratik olarak gördüğü/algıladığı ülkelere karşı savaştan kaçındığını belirten Owen, argümanını 1796-1798 yılları arasında Fransız-Amerikan ilişkileri ile 1803-1812, 1861-1863 ve 1895-1896 dönemlerindeki İngiliz-Amerikan ilişkilerini inceleyerek desteklemeye çalışmıştır (Owen, 1994: 96-118).

Owen'ın çalışması liberal demokrasilerin varlığı ile barış arasında uzun yıllardır kurulan bağın kuvvetlendirilmesi yönünden anlamlıdır. Owen, liberal fikirler ve kurumlarla şekillenmiş demokratik bir rejimin, kendisi gibi liberal ve demokratik olduğuna inandığı rejimlerle kurduğu ortak bağa dikkat çekmektedir. Bu ortak bağ, bireyi merkeze alan bu rejimlerin en nihayetinde bireyin güvenliği ve refahını sağlamak zorunda olduğudur. Aynı amaca ulaşmayı hedefleyen rejimler birbirlerini bu hedeften uzaklaştıracak süreçlere girmekten kaçınacaktır. Liberalizmin ideolojik kabulleri demokrasilere karşı savaşmamayı salık vererek ve devleti bu şekilde çatışmadan uzak tutarken, liberal kurumlar ifade özgürlüğü ve yöneticiyi seçmeyerek cezalandırma gibi enstrümanlarla devleti çatışmayı ve savaşı seçmekten uzaklaştıracaktır.

Bu alanın bir başka önemli çalışması McDonald tarafından gerçekleştirilmiştir. McDonald, kapsamlı bir literatür taramasının ardından dört sonuca ulaşmıştır. Bunlardan ilki ticaretin savaş maliyetini arttırdığıdır. İkinci olarak, modern dünyada kaynaklara ulaşmanın kolaylaşması sebebiyle savaşın ticaret karşısında daha az tercih edilebilir bir seçenek olduğuna dikkat çeken McDonald; ticaret ile gelişen ve yoğunlaşan toplumlararası ilişkilerin ortak çıkarlar oluşturacağını belirtmekte ve bu ortak çıkarların devletleri savaştan uzaklaştıracağını kaydetmektedir. Son olarak yazar, ülkelerin ticaretin ekonomi üzerindeki etkilerini kullanarak, bir pazarlık sürecine gireceğini ve sorunların çatışma boyutuna ulaşmadan, bir tarafın geri adım atmasıyla sonuçlanacağını belirtmektedir (Özşahin, 2013: 99; McDonald, 2004, s. 549).

Polachek'in çalışması ise demokrasilerin birbirleri ile daha az çatışmaya girdiği ve işbirliğine daha yatkın olduğu yönündeki kabule yönelik ekonomi temelli getirilen bir yorumdur. Polachek, demokratik rejimlerin birbiriyle daha az savaşmasının arka planında, kurdukları ticari ilişkinin yattığını belirtir. Devletlerin dış ticaret yoluyla elde ettikleri kazanımları koruma gayretinde olduklarını dile getiren Polachek, demokratik devletlerin birbirleri arasında daha fazla ticaret yaptığına, dolayısıyla barışı korumaya da daha istekli olduğuna vurgu yapar. Ticaret hacminin artması ticaretin getirisinin artmasına; ticaretin getirisinin artması ise çatışmaların daha maliyetli hale gelmesine sebep olmaktadır (Polachek, 1997: 296).

Polachek'in çalışması "demokrasinin kendiliğinden barışı getirmediğine" ilişkin önemli bir tespittir. Demokrasinin barışı tesis eden en önemli çıktısı karşılıklı ticaretin gelişmesine uygun zemini oluşturmasıdır. Devletler kazanımlarını korumak için siyasi sorunlara barışçıl çözümler arama eğilimi göstermektedir. Kısacası demokratik rejimler ticareti teşvik etmekte, ticaret hacmi bu devletler arasında artmakta, dolayısıyla bu devletler çatışma yerine

barışçıl çözümlerle sorunları çözerek ticaretin getirdiği kazanımları koruma-ya çalışmaktadır (Polachek, 1997: 306).

Oneal ve Russett'in çalışmalarında ise demokratik rejimlerde ticaretin getirileriyle refahı artan grupların, siyaseten de kuvvetlendiği ve politika-lara müdahale edebilme kapasitesine ulaştığı belirtilmektedir. Demokratik rejimlerin ticari anlaşmalarının da daha uzun ömürlü olmasını refah düzeyi yüksek olan kesimlerin devlet yönetimindeki etkisine bağlayan yazarlar, de-mokrasilerin birbirleri ile ekonomik bağlar kurmada da daha istekli oldukları belirtmektedirler. Çalışmada ülkelerin ticaretinin kendi ekonomilerin-deki önemi göz önüne alınmış, ticaretin gayri safi yurt içi hasılaya (GSYİH) oranına bakılmıştır (Oneal ve Russett, 1997: 270-271).

Oneal ve Russett'in çalışmasının ana hedefi, klasik liberallerin ekonomik karşılıklı bağımlılığın çatışmayı önleyeceği yönündeki kabullerini 1950-1985 yılları arası döneme ilişkin olarak lojistik regresyon analizi yöntemi ile test etmektir. Yazarlar demokrasi ve serbest ticaretin sadece bireysel refah ve özgürlüğü arttırmadığı, aynı zamanda çatışma ihtimalini de azalttığı yö-nündeki liberal varsayımı doğrulamışlardır. Ekonomisinde ticaretin önemli bir ağırlık teşkil ettiği ülkelerin ve açık ekonomi modeli benimseyen, serbest ticareti destekleyen ülkelerin çatışmadan kaçınma konusunda daha istekli olduğunu belirten yazarlar, demokratik rejimlerin ticaretin getirdiği refaha ulaşma konusunda da otoriter rejimlere göre daha istekli olduklarını tespit etmişlerdir (Oneal ve Russett, 1997: 287-288).

Edward D. Mansfield ise ticaret ile barış arasındaki ilişkiyi deneysel me-totlarla ele alan çalışmaların ticaret hacmi ve çatışma ilişkisine odaklanır-ken, dış ticaretin yapısal unsurlarının barışa verdiği katkıyı göz ardı ettiğini belirtir. II. Dünya Savaşından bu yana Tercihli Ticaret Anlaşmalarının (TTA) dış ticaretin önemli unsurları haline geldiğini belirten yazar çalışmasında, aynı TTA'ya taraf olan ülkelerin çatışmadan kaçınma konusunda diğer ülke-lere nazaran daha istekli olduklarını belirtir. Yazar, TTA'ların ortaya çıkardığı kurumsal rejimleri görmeden yapılan tespitlerin yanıltıcı olacağını vurgular. (Mansfield, 2006: 222- 224).

Bir TTA'ya katılmanın, taraflar için diğer üyelerinin önümüzdeki günler-de giderek daha korumacı hale gelme olasılığına karşı bir sigorta olduğuna dikkat çeken Mansfield, aynı zamanda yabancı yatırımların gelmesini de ko-laylaştırdığını belirtir. Bir tercihli rejime üyeliğin gelecekte daha fazla getiri elde etme beklentisi oluşturduğunu ve anlaşmalar kapsamında tesis edilen tahkim mekanizmaları ve teknik forumların da sorunların çözümü için yeni

kanallar açtığını kaydeder. Tüm bu kazanımlar, çatışmadan kaçınmak için güçlü bir caydırıcılık yaratmaktadır (Mansfield, 2006: 226).

John R. Oneal bir başka çalışmasında, birden fazla deneysel çalışmanın verisine dayanarak liberal barış teorisini ispatlamaya çalışmıştır. Çalışma 1886-1992 dönemini kapsamakta, ilgili ülkeler özelinde belirlenmiş zaman serilerinin analizlerini içermektedir (Oneal, 2006: 190-191).

Oneal'ın literatüre en önemli katkısı, birden fazla araştırmayı birlikte değerlendirerek vardığı sonuçtur. Buna göre askeri çatışma, liberallerin beklediği gibi, devletlerin ticari ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Bununla beraber ekonomik açıdan önemli miktarlardaki ticaret hacmi barış için her zaman güçlü bir gerekçedir (Oneal, 2006: 2002).

Bruce Russett ise bir başka çalışmasında devletlerarası silahlı çatışmaları tıbbi literatürden ödünç aldığı teşvik edici unsurlar (*inducements*) ve baskılayıcı unsurlar (*suppressors*) üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Russett çalışmasında asimetrileri, coğrafi yakınlığı ve gelişmişlik düzeylerini, demokratik rejimlerin varlığını, ikili ticaret hacminin büyüklüğünü, açık bir ekonomik rejimin olup olmadığını, benzer uluslararası örgütlere üyelik durumunu ve müttefiklik ilişkisi gibi koşulları da göz önüne almıştır (Russett, 2006: 159-165).

Anarşik dünya düzeninin bölgesel rakipler ve küresel güçler için çatışmayı hızlandırıcı etkiye sahip pek çok "teşvik unsuru" barındırdığını belirten Russett, bir çatışmanın ortaya çıkmasının iki olguya bağlı olduğunu kaydeder. Bu olgulardan ilki teşvik edici unsurun varlığı, ikincisi ise ticaret gibi "bastırıcıların" zayıflığıdır (Russett, 2006: 167).

Liberal Ticaretin Barışçıl Bir Etkiye Sahip Olduğunu Sorgulayan Çalışmalar

Buraya kadar özetlenen literatür, ticaret ile birlikte gelişen bağların, pek çok vesileyle, karşılıklı bağımlılığı kuvvetlendirdiğini belirtmekte ve ticaretin bu yönüyle çatışmanın önlenmesine ve barışın korunmasına katkı verdiğini savunmaktadır. Liberal temelli bu yaklaşıma en kuvvetli ve sarsıcı itiraz Katherine Barbieri'den gelmektedir.

The Liberal Illusion (2005) isimli kitabında ticaret ve çatışma ilişkisini konu edinen literatürü kapsamlı bir şekilde tarayan Barbieri, kendi modeliyle verileri test etmiş ve ticaretin barışı teşvik ettiği kabulünün her durumda geçerli olmadığını iddia etmiştir. Bunun yerine Barbieri, yoğun ilişkilere dayalı bağımlılıkların, devletleri çatışmaya daha da yaklaştırdığını, gelişmiş ve özellikle asimetrik durumda olan ticari bağların da bu yoğun ilişkilerin tesisinde önemli payı olduğunu belirtir. Barbieri, bağımsız ilişkilere sahip

ikililerin, birbirlerine yoğun karşılıklı bağlarla bağlı ikililere göre çatışmaya daha uzak olduğunu savunur (Barbieri, 2005: 121).

Barbieri'nin (2005) çalışması iki ayrı dönemi kapsamaktadır. İlk olarak 1870-1938 yılları arasındaki çatışmaları inceleyen ve lojistik regresyon yöntemini kullanan yazar, aşırı karşılıklı bağımlılığın açıkça çatışmaya yol açtığını tespit etmiş; 1870-1992 yıllarını kapsayan ve sıralı lojistik regresyon tekniğinin kullanıldığı daha yakın tarihli bir çalışmasında da aynı sonuçları elde etmiştir. Özşahin, Barbieri'nin (2005) bu çalışmalarının ticari liberalizm literatürü açısından şekillendirici olduğunu ve klasik çalışmalardan biri olarak kabul edildiğini belirtir (Özşahin, 2013: 102).

Barbieri'nin işaret ettiği bir başka çarpıcı durum ise ekonomik olarak daha güçlü olan devletlerin mevcut sistemde çatışmaya daha yatkın olduğu yönündeki iddiadır. Barbieri'nin kurduğu model ve topladığı sonuçlar, sistemin ekonomik olarak güçlü aktörlerinin, bu gücü ve avantajı koruma konusundaki hassasiyetlerine dikkat çekmektedir. Bahse konu sonuçların, ticaretin barış ve refahı arttırdığı yönündeki kabulle zıtlık taşıdığına dikkat çeken Barbieri, ticari barış teorisinin temel varsayımlarının doğruluğuna ilişkin daha fazla çalışma yapılması gerektiğini ifade eder (Barbieri, 2005: 122).

Dixon, Barbieri'nin (2005) çalışmasının; (1) dağınık haldeki bir çalışma alanında tutarlı ve detaylı bir yaklaşım olması, (2) ticaret ve çatışma ilişkisini kendinden önceki metinlere göre daha kapsamlı bir teorik yaklaşımla sunması ve (3) genel kabulün aksine bir görüşü (ticaretin devletlerarası çatışmayı teşvik edebileceğini) verilerle ve bir modelle savunması sebebiyle önemli ve anlamlı görmektedir (Dixon, 2003: 364).

Barbieri'nin (2005) argümanı basit ve açıktır; asimetrik bir ticari ilişkide taraflardan biri daha az bağımlı iken, diğerinin bağımlılık seviyesi daha yüksektir ve bu durum, belirli bir seviyenin üzerine çıkarsa çatışmaya yol açabilir. Çalışmanın pek çok değerli çıktısıyla beraber Dixon'a göre en önemli sonucu, ticaret dengesinde uyumun ne kadar önemli, asimetrinin ise tehlikeli olduğunu göstermesidir (Dixon, 2003: 366).

Xiang, Xu ve Keteku (2007: 646-663) tarafından Barbieri'nin (2005) çalışması yeniden değerlendirilmiş, modelde bazı değişkenlerin kullanılmamasından kaynaklı olarak pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu savunulmuştur. "Dışlanmış değişken yanlılığı" olarak adlandırılan bu durumu tersine çeviren yazarlar, kurdukları düzeltilmiş regresyon ile Barbieri'nin tam tersi sonuçlara ulaşmışlardır.

Oneal ise Barbieri'nin (2005), çoğu araştırmacının tercih ettiği ticaret-GSYİH oranı yerine, karşılıklı bağımlılığı ölçmek için iki devletin ikili ticaretinin

tüm ticari ortaklarla toplam ticaretine oranı olan ticaret yoğunluğunu kullandığını belirtmekte, ticaretin ekonomik önemine değil, ticaretin yoğunluğuna baktığına dikkat çekmektedir (Oneal, 2006: 194).

Küresel pazarlara erişim ve globalleşmenin barışı teşvik ettiğini savunan Erik Gartzke ve Quan Li ise Barbieri'nin (2005) argümanını tek başına yeterli bulmaz. Yazarlara göre asimetrik bir entegrasyon ülkelerin kendi iç gerilimlerini hızlandırabilir, ancak asimetri tek başına çatışmaya yol açmaz. Esas olan küresel pazarlara entegrasyondur. Ticari asimetriler, entegre olmuş devletleri, küresel pazarlara şüpheyle yaklaşan devletlerden daha tartışmalı hale getirmemelidir (Gartzke ve Li, 2003: 562).

Gartzke'nin Li ile beraber, Barbieri'ye ilişkin yukarıda açıklanan yaklaşımı, klasik liberal yaklaşımı benimsediği anlamına da gelmemektedir. Ticari entegrasyonun çatışmaya yol açtığı yönündeki varsayımı reddeden Gartzke, bir başka makalesinde klasik liberallerin "haklı" değil "şanslı" olduğunu ve klasik liberalizmin ulaştığı istatistiki kanıtların tesadüf olduğunu belirtmektedir. Gartzke bir hipotezin teori haline gelebilmesi ve doğrulanabilmesi için aynı alandaki diğer tüm hipotezlerin geçerli olmadığının ispat edilmesi gerektiğini belirtir (Gartzke, 2006: 96-97).

Gartzke, küreselleşme çalışmalarını işaret eder ve klasik liberal yaklaşımın *fırsat maliyetine* bağladığı çatışmadan kaçma halinin, sadece karşılıklı bağımlılığın değil, aynı zamanda caydırıcılığın da sonucu olduğunu belirtir. Karşılıklı bağımlılığın sadece ticaret ile ilgili olarak görülmesinin de hatalı olduğunu, sermaye akışı, para transferi, yatırımlar gibi diğer konuların da ekonomik karşılıklı bağımlılık araştırılırken göz önüne alınması gerektiğini vurgular. Son olarak, çatışmadan kaçınmaya ve barışa ülkeleri yönlendirenin karşılıklı bağımlılıktan ziyade küreselleşme ve küresel sisteme entegre olma olduğunu belirten Gartzke, devletlerin maliyetli bir savaşa ilişkin iletişim kurmasına imkân sağlayan kanalların mevcudiyetini de en az karşılıklı bağımlılık kadar önemli görür. Küreselleşme çalışmalarının aynı zamanda devletlerin sadece ticari değil, diğer bağlarını ve iç politikalarını da konu edindiğini belirtir ve bu alanın daha tutarlı sonuçlar vereceğini iddia eder (Gartzke, 2006: 99-106).

Arthur A. Stein ise ticaretin çatışmayı azalttığı yönündeki iddiaların, hem ticaretin temellerini hem de yarattığı gerilimleri ve çatışmaları görmezden geldiğini belirtir ve ticaretin hem havuç hem de sopa olarak kullanılan bir devlet aracı olduğuna dikkat çeker (Stein, 2006: 111). Stein ticaretin çatışmaları azaltmadaki etkisini reddetmez ancak bunun sadece ticaretin getirilerinden mahrum kalma ile açıklanamayacağını kaydeder. Stein'e göre ticaret, devletlere herhangi bir siyasi ihtilafta taahhütlerini göstermeleri ve çatışmayı önleyebilmeleri için bir dizi zorlayıcı araç verir (Stein, 2006: 112).

Stein devletler tarafından ekonomik amaçlardan ziyade siyasi amaçlarla pek çok kez ekonomik yaptırım uygulandığını hatırlatır ve kapsamlı ekonomik bağları olan ülkelerin, başkalarının politikalarında bir değişikliği zorunlu kılmak için bu tür bağları kesmeye meyledebileceğine dikkat çeker. Ticaret ve çatışma üzerine yapılan çalışmaların, ticaretin devlet politikasını yansıttığını; bir baskı aracı olarak veya niyetlere ilişkin sinyal olarak kullanıldığını ve ticari hacim ve dağılımının toplumsal çıkarları yansıttığı gerçeklerini de göz önüne alınması gerektiğini vurgular (Stein, 2006: 122).

James D. Morrow da yaygın olarak devletlerin ticareti kaybetme korkusuyla çatışmalardan kaçınmaya yöneldiğini belirtir, çünkü kaybedilen ticaret, savaşın maliyetini arttırmakta ve dolayısıyla caydırıcılık etkisi yükselmektedir. Morrow kendi çalışmasında bu argümanla ilgili iki noktaya değinmektedir. Bunlardan ilki ticaret kaybı ve savaştan kaynaklanan yüksek savaş maliyetleri arasındaki ilişkinin belirsizliğidir. İkincisi ise sinyalleşme ile ilgilidir. Morrow da Stein gibi masraflı sinyalleşme kuramına atıfta bulunarak, yüksek ticaret akışlarının, maliyetli sinyalleşmenin etkinliğini arttırarak savaşı daha az olası hale getirebileceğinden bahsetmektedir (Morrow, 2006: 89).

Morrow'a göre daha yüksek bir ticaret hacmine sahip olan devletlerin, daha az ticaret hacmine sahip olan ve dolayısıyla çatışmaya girmenin riskini önemsiz gören devletlere nazaran, çatışmadan kaçınmaya daha meyilli olduğuna ilişkin bir yorum yapılması doğru değildir. Yani belirleyici olan sadece ticaret hacmi değildir, kurulan bağımlılık ilişkisinin taşıdığı riskler de belirleyicidir (Morrow, 2006: 90).

İkinci olarak devletler, yalnızca tehditlere ve güç gösterilerine bel bağlamaz, çeşitli ticari yaptırımlar yoluyla da politikalarını muhataplarına iletebilirler. Bu gibi durumda ortaya çıkan sinyalleşme, ticaret hacmi arttıkça daha verimli hale gelmektedir. Çünkü daha geniş ticaret hacmi daha fazla sinyal kanalı anlamına gelmektedir. Ayrıca, daha yüksek ticaret hacmi demek, iletilen sinyallerin daha ikna edici hale gelmesi demektir çünkü barış konusunda ortaya çıkacak bir başarısızlığın maliyeti daha yüksek olacaktır (Morrow, 2006: 91).

Oneal ve Russett'in ekonomik bağımlılığın barışı teşvik ettiğini belirten görüşleri ile Barbieri'nin "esasında çatışmayı teşvik eder" yaklaşımı ticari liberalizmin iki farklı kutbunu oluşturur. Bahsi geçen yaklaşımların ortak kabulü ekonomik bağımlılık ile çatışma arasında bir ilişki olduğudur. Bu çalışmalarda demokrasi, ticaret ve barış üçlüsüne ilişkin organik bir bağ kurulmaya çalışılmaz, ekonomik bağımlılığın demokrasileri teşvik edici yönüne değinilir.

Christopher Gelpi ve Joseph M. Grieco ise çalışmalarında Oneal ve Russett ile benzer bir yaklaşım sunmakta, bununla beraber tartışmaya "ticaret ve

demokrasi arasındaki" bağı irdeleyerek katkı vermektedir. Yazarların iddiası, liberal barış teorilerinde, liderlerin çatışmaya girme eğilimi ve yerel siyasi kurumların bu eğilimi nasıl şekillendirdiğinin de hesaba katılması gerektiğidir (Gelpi ve Grieco, 2006: 44).

Kant'ın *Perpetual Peace* eserinde de dile getirdiği "*karşılıklı bağımlılığın devletler arasındaki çatışma riskini düşürmesi için devletlerin geniş bir kitlenin çıkarlarının temsilcisi olması ve çatışmadan kaçınmaya istekli olması gerekmektedir*" varsayımı Gelpi ve Grieco'nun çalışmasının merkezinde yer almaktadır. Bu varsayımda geçen "*geniş bir kitlenin ve çıkarlarının savunucusu olan hükümetler*" bugünün demokrasileridir. Karşılıklı bağımlılığın çatışmayı önleyici etkisinin varlığından söz edebilmek için tarafların demokratik yönetimlere sahip olması ve çatışmadan kaçınmayı tercih etmesi önemlidir (Gelpi ve Grieco, 2006: 46).

Gelpi ve Grieco uluslararası çatışmaların liderlerin fayda/maliyet hesabının bir sonucu olarak ortaya çıktığını ve siyasi liderlerin diğer bütün değişkenlerden bağımsız olarak, iktidarını sürdürmek amacıyla hareket ettiğini kabul eder. Yazarlar bu noktada Bueno de Mesquita ve diğerlerinin ülkelerin siyasal rejimlerin karakteristiğini araştırdığı çalışmaya başvurmaktadırlar.

Mesquita vd., liderlerin iktidarını korumak için mutlaka bir "kazananlar koalisyonuna" yani liderlerin iktidarda kalmasını sağlayan ve bunun karşılığında çeşitli imtiyazlar elde eden güçlü bir sınıfa ihtiyaç duyduğunu iddia eder. Otoriter rejimlerde kazanan koalisyon dardır. Liderler daha dar bir kitleyi kamu kaynaklarından sundukları imtiyazlarla kendi tarafında tutmaktadır. Oysa demokrasilerde liderlerin iktidarlarını koruyabilmeleri için daha geniş bir seçmen kitlesini memnun etmesi gerekmektedir. Otoriter rejimlerdeki dar kazanan koalisyonu memnun etmek için kamu imtiyazları yeterli olurken, demokratik rejimlerde liderler daha geniş çaplı kazanımlar oluşturmak zorundadırlar. Dolayısıyla demokrasilerde geniş bir kamu kitlesini memnun edecek büyüklükte bir getiri ancak ekonomik gelişme ve büyüme yolu ile elde edilebilir (Gelpi ve Grieco, 2006: 47).

Bueno de Mesquita vd.'nin kurmuş oldukları modellerle destekledikleri pek çok argümandan bu çalışma için önemli olanı "iktidarı elde tutmak için kamu politikalarında başarılı olması gereken demokratik liderlerin, ekonomik gelişmeye ulaşma konusunda, otoriter liderlere göre daha istekli olduğu" düşüncesidir. Daha geniş bir kazanan koalisyonun seçtiği liderler, kamu politikalarında başarılı olmak zorundadır. Demokratik liderler, otoritelerini devam ettirebilmek için tüm vatandaşlarına refah sağlamak zorundadırlar (Gelpi ve Grieco, 2006: 48).

Yazarlar bu argümanları Oneal ve Russett ile Barbieri'nin topladığı verileri kullanarak doğrulamışlardır. Çalışma sonucunda, karşılıklı bağımlılığın

ülke refahını arttırmak zorunda olan demokrasiler arasında çatışma riskini azalttığı, otoriter liderlerin ise ticaretin bozulmasından doğacak olan zararlar konusunda "daha umursamaz" oldukları anlaşılmıştır. Dolayısıyla, liberallerin ticaretin bozulmasından kaynaklanacak olan zararın çatışmaları önlemede etkili olduğu yönündeki kabullerinin "demokratik rejimlerin varlığı ile doğrudan ilişkili olduğu" ortaya çıkmıştır (Gelpi ve Grieco, 2006: 52-54).

Jack S. Levy fırsat maliyeti temelli barış analizlerinin doğası gereği tek yönlü olduğunu ve bu nedenle ekonomik karşılıklı bağımlılığın savaş veya diğer uluslararası çatışma biçimleri üzerindeki etkisini açıklamaktan uzak olduğunu savunur. Bunun yanında, bugünün çok faktörlü sisteminde ekonomik karşılıklı bağımlılığın savaş olasılığı üzerindeki etkisini, sadece savaşın fırsat maliyeti üzerinden açıklamayı zayıf bir argüman olarak görür (Levy, 2006: 140).

Levy ayrıca rakiplerin stratejik çıkarları, ekonomik karşılıklı bağımlılığın ittifak davranışının dinamikleri üzerindeki etkisi ve savaş sırasında ticaret kaybının doğuracağı sistemik güvenlik sorunları gibi uluslararası güvenlik konularının da göz önüne alınması gerektiğini kaydeder (Levy, 2006: 140).

Yönteme İlişkin Bazı Tartışmalar

Buraya kadar açıklanmaya çalışılan ticaret ile barış arasındaki ilişkiyi istatistiksel modellemelere dayalı olarak yorumlayan yakın dönem çalışmalarda bazı fikir ayrılıkları olduğu aşikârdır. Ortaya çıkan fikir ayrılıklarının bazıları temellerini seçilen yöntemden ve kullanılan verilerden almaktadır. İki ülke arasındaki ilişkide ticaretin taşıdığı özgül ağırlığın tespit edilmesinde "ticaret hacminin gayri safi hasılayla oranına" mı yoksa "iki ülke arasındaki ticaret hacminin ülkelerin kendi ticaret hacmine oranına" mı bakılması gerektiği önemli bir tartışmadır. Benzer şekilde, denklemin bağımlı değişkeni olan çatışma olgusunun tespiti ve sayısallaştırılması da önem arz etmektedir.

Barbieri, ticaret-barış ilişkisini konu edinen temel çalışmaların, ana değişkenlerin ölçümü konusunda farklı yöntemleri benimsediklerini aktarır. Çok sayıda ve farklı ölçüm yönteminin mevcudiyeti çalışmaların birbirleri ile karşılaştırılmasını güçleştirmektedir. En çok başvurulan iki ölçüm ise ihracat modeli (bir ülkeye ihracat/toplam ihracat) ve gayrisafi yurt içi hasıla modelidir (İhracat/GSYİH) (Barbieri, 2005: 58; 2006: 212).

Barbieri araştırmasında, "partner bağımlılığı" ve "ekonomiye bağımlılık" ölçümleri olarak adlandırdığı iki tür ölçüm geliştirmiştir. Bu ölçümlerden ilki toplam ticareti göz önüne alırken, ikincisi ise GSYİH verilerine de bakmaktadır (Barbieri, 2006: 213).

Oneal ve Russett ise (1997) çalışmalarında karşılıklı bağımlılığı ticari bağımlılık kavramını kullanarak açıklamaktadır. Buna göre, ticaret yapan iki ülke için ayrı ayrı ticari bağımlılık hesabı yapılmakta, iki ticari bağımlılık oranından düşük olanı, bu iki ülke arasındaki karşılıklı bağımlılığı ifade edecek şekilde ele alınmaktadır.

1970-1997 dönemini çalışan Dorussen (1999: 443-462) ise analizin sektörel bazda yapılması gerektiğini belirtir. Sanayi sektörü çatısı altındaki bazı ürünleri değerlendiren Dorussen, belirli sektör ve ürün gruplarında ticaretin çatışmayı önleme konusunda daha etkin olduğunu kaydeder.

İkinci önemli ölçüm tartışması ise çalışmaların bağımlı değişkeni olan çatışma olgusu üzerinedir. Ticaret ve çatışma arasındaki bağa ilişkin yakın zamanlı çoğu çalışmanın, MID (*Militarized Interstate Dispute*) projesi olarak bilinen ve çatışmayı bir devletin en azından başka bir devlete, onun topraklarına veya temsilcilerine karşı askeri güç tehdidini yönlendirdiği vakaların ölçüldüğü bir veri setine dayandığını belirten Jon C. Pevehouse, bu veri setini baz alan çalışmaların bazı çatışma benzeri durumları kaçırabileceğine dikkat çekmekte ve etkin sonuçlara ulaşabilmek için çatışma olarak tanımlanan durumların daha geniş bir yoruma tabi tutulmasını önermektedir. Pevehouse'un iddiası, karşılıklı bağımlılığa ilişkin çalışmaların bağımlı değişkeni olan çatışma durumunun tespitinde "olay verilerinin" kullanılmasının daha etkin olacağıdır (Pevehouse, 2006: 240).

Benzer bir yaklaşım Rafael Reuveny tarafından da ortaya konmuştur. Reuveny 1970'lerin başında, Çatışma ve Barış Veri Bankası (COPDAB) ve Dünya Olay Etkileşim Anketi (WEIS), girişimlerinin sırasıyla Edward Azar ve Charles McClelland'ın öncülüğünde hayata geçtiğini belirterek, 1970'lerden 1990'ların başlarına kadar, bu girişimlerin işaret ettiği "olay veri setlerinin" ticaret-çatışma araştırmalarında yaygın olarak kullanıldığını hatırlatmaktadır. 1990'ların ortalarından itibaren ise istatistiksel ticaret ve çatışma araştırmaları ile çatışma çalışmalarının büyük çoğunlukla MID projesinin veri setini kullandığına dikkat çeken yazar, bu değişimin çatışma süreçlerine ilişkin anlayışı da şekillendirdiğini belirtmektedir (Reuveny, 2006: 255).

MID verilerinin askeri unsurların kullanıldığı, çatışmaya dönüşmüş gerginlikleri konu edindiğini hatırlatan Reuveny, olay veri setlerinin daha geniş bir çatışma verisi üretebilme kapasitesinde olduğunu belirtir (Reuveny, 2006: 255).

Reuveny, MID verilerinin zayıflığını bir örnek ile açıklamaya çalışmış, herhangi bir çatışmanın yılın son gününde ortaya çıktığını varsayarak, bu

çatışmanın o yılın dış ticareti ile değerlendirilmesinin hatalı olacağına dikkat çekmiştir. Sonuç olarak yazar, MID veri setleriyle birlikte olay veri setlerinin de kullanılması gerektiğini dile getirmiştir (Reuveny, 2006: 263).

Son olarak araştırmacıların siyasi ve teorik yönelimlerinin de çalışmaların sonuçları üzerinde etkili olduğunu ifade eden Barbieri, ticaret-çatışma ilişkisine dair değişen kavramların araştırma bulgularını ve sonuçlarını nasıl etkileyebileceğini açıkladığı bir makalesinde, bir akademisyenin teorik yönelimini anlamanın, araştırmanın sonraki aşamalarını şekillendirebileceği için önemli olduğunu ifade eder (Barbieri, 2006: 208).

Sonuç

Klasik Liberalizm ve Ticari Liberalizm Literatürüne İlişkin Genel Değerlendirme

Kökleri Antik Yunana kadar uzanan klasik liberal düşünce, Aydınlanma Döneminde modern düşüncenin de merkezi haline gelmiş, hem siyasal hem de iktisadi bir düşünce sistemi olarak ortaya çıkmıştır. Locke ile siyasal alanda başlayan liberal düşünce, Smith ile birlikte ekonomik argümanlar da üretmeye başlamış, siyasal ve iktisadi liberalizm bu dönemden itibaren köklü bir birliktelik içermiştir. XX'nci yüzyıla kadar klasik liberalizm, birey-devlet ilişkisini akıl temelli açıklamış, akılcılığın insan refahını arttıracağı kabulünün doğal sonucu olarak birey refahını arttırmayı da gündemine almıştır.

Klasik liberalizmin devletler arası ekonomik ilişkilere bakışının merkezinde serbest ticaret yer almaktadır. Ticaretin karşılıklı bağımlılığı arttırarak barışa katkı sağlayacağı düşüncesi de klasik liberal düşüncenin uluslararası ticarete ilişkin öngörüleri arasındadır. Liberalizmde demokratikleşme ve özgürlüklerin arttırılmasının doğal sonucu bireylerin zenginleşmesidir. Ticaret, bağları kuvvetlendirmekte, çatışmanın maliyetini arttırmaktadır. Yine liberalizmin önemli argümanlarından biri de otoriter liderler ile totaliter partilerin savaşa daha fazla başvurduğudur. Özgür, ifade özgürlüğüne ve mülkiyet haklarına sahip bireylerin yönetiminde söz sahibi olduğu liberal rejimler ise savaş ve çatışma konusunda daha temkinli davranmaktadır.

Ticari liberalizmin erken dönem örneklerinde teorik bir betimleme üzerinden ortaya konan argümanlarla karşılaşılmaktayken, yakın dönem çalışmalarda verilere dayalı, ekonometrik modeller yardımı ile çıkarımlar yapıldığı görülmektedir. Bu değişimde gelişen teknoloji ve küreselleşmenin daha fazla ve büyük miktarda veriyi ulaşılabilir kılmasının ve modelleme tekniklerinin gelişmesinin etkisi olduğu aşikârdır.

Erken dönem çalışmalarda devletin müdahalesinin azaltılması, demokratik rejimlerin yaygınlaştırılması ve demokratik kapitalist rejimlerin yayılmasının barışa katkı sunacağı kabulü önemli yer tutmaktadır. Yakın dönemde ortaya konan çalışmalar ise temellerini bahsi geçen erken dönem ticari liberalizmden almakta, bir nevi burada dile getirilen argümanların ispatlanması/sorgulanması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yakın dönem çalışmalarda lojistik regresyon başta olmak üzere pek çok model kullanılmıştır. Çalışmaların ortak noktası ticaret ve çatışma arasındaki ilişkinin analizidir ancak odaklandıkları noktalar ve çıktıları farklılaşmaktadır. Owen, McDonald ve Polachek demokratik rejimlerin varlığının ve demokratik olarak algılanmanın önemine dikkat çekerken; Oneal ve Russett modelleme ile demokrasilerin ticari kazançları koruma konusunda daha istekli olduklarını ispatlamaya çalışmış, Mansfield ise TTA'ların önemli bir unsur olduğunu hatırlatmıştır.

Barbieri karşılıklı bağların asimetrik olduğu durumlarda ticaretin çatışmaya da sebep olabileceğinden bahsetmiş, Dixon, Xiang, Xu, Keteku, Erik Gartzke ve Quan Li bu çıkarıma itiraz etmişlerdir. Gartzke globalleşmeyi, Stein ticaretin bir yaptırım unsuru olarak da kullanılabileceğini, Morrow ise maliyetli sinyaller kuramını öne çıkarmıştır. Gelpi ve Grieco ise ticaretin tek başına ve kendiliğinden barışı desteklemeyeceğini belirtmiş, demokratik rejimlerin varlığının belirleyici olduğunu ifade etmişlerdir. Levy, Dorussen, Pevehouse ve Reuveny gibi yazarlar ise seçilen yöntem, kullanılan veri ve kurulan modelin de sonuçları belirlediğini ifade etmişlerdir.

Bu çalışmanın ana motivasyonu ve amacı, yurt dışı literatürde gelişen ve ortak noktası ticaret ve çatışma arasındaki ilişkinin modeller yardımı ile analiz edilmesi olan yakın dönem çalışmalara ilişkin literatürün Türkçeye kazandırılması ve önümüzdeki dönemde ticaret ve barış arasındaki ilişkiye ve bu ilişkinin sahadaki etkilerine (ticaret diplomasisi vb. faaliyetlere) dair çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Erken Dönem	
Erken dönem çalışmaların ortak özelliği demokratik rejimlerin ekonomik karşılıklı bağımlılık sebebiyle çatışmadan kaçınmaya daha istekli olduğu yönündeki görüşü teorik betimlemeler ve ülkelerin ikili ilişkileri üzerinden çalışmalarıdır.	
Yazar	**İçerik**
Immanuel Kant	Barışın sağlanabilmesinin cumhuriyetçi anayasa ve bundan kaynaklanan benzer değerlerin yanında karşılıklı iktisadi bağımlılığın da sağlanmasıyla mümkün olacağını belirtmektedir.

John Hobson	Serbest ticaret devletlerarasındaki karşılıklı bağımlılığı arttırarak savaşı daha maliyetli kılmakta, barışa katkı vermektedir.
Richard Cobden	Serbest ticaretin gelişmesinin bir sonucu olarak insanlar arasında ilişki ve iletişim de artacak, bu durum da barışın tesisine katkı verecektir.
Joseph Schumpeter	Toplumların demokratikleşmesiyle bireyler daha rasyonel düşünmeye başlar. Daha rasyonel düşünen bireyler demokratik hükümetleri iş başına getirir, demokratik hükümetler ekonomik çıkarları da göz önüne alır ve demokratik kapitalizmin yayılması barışı teşvik eder.
Frederic Bastiat	Serbest ticaret refaha ilâveten barış için de en güvenilir yoldur. Ticarete ilişkin kısıtlamaların kaldırılması gerekir.
Dean Babst	Liberal bir rejime haiz, seçimle iş başına gelen iktidarların varlığı, savaşların önlenmesi ve barışın sağlanmasında önemli bir belirleyicidir.
Robert Keohane	Devletler uluslararası alanda piyasadaki firmaların davranışlarına benzer davranışlar sergiler, kâr-zarar hesabı yapıp kazancını maksimum kılmak ister. Zararına yol açacak her durumdan kaçınma eğilimi gösterir.
Richard Rosecrance	Ticaretin kazancı askeri rekabetin getirilerinden çok daha fazladır. Bu sebeple devletlerce ticaret askeri rekabete tercih edilir.
Ticari Liberal Kuramda Yakın Dönem	
Yakın dönem çalışmaların ortak özelliği demokratik rejimlerin karşılıklı bağımlılık sebebiyle çatışmadan kaçınmaya daha istekli olduğu yönündeki görüşü ekonometrik modeller, veriler ve ikili zaman serileri ile test etmeleridir. Ticari liberalizme ilişkin yakın zamanlı çalışmalar ticaretin liberal tasvirinin uluslararası ilişkilerde "barışçıl bir etkiye sahip" kabul edenler ile bu görüşü sorgulayanlar olarak iki alt başlık altında toplanmaktadır.	
Liberal Ticaretin Barışçıl Bir Etkiye Sahip Olduğunu Destekleyen Çalışmalar	
Yazar ve Çalışma	**İçerik**
John M. Owen *"How Liberalism Produces Democratic Peace"*	Liberal demokratik devletlerin kendisi gibi liberal ve demokratik olarak gördüğü/algıladığı ülkelere karşı savaştan kaçındığını savunur. 1796-1798 yılları arasında Fransız-Amerikan ilişkileri ile 1803-1812, 1861-1863 ve 1895-1896 dönemlerindeki İngiliz-Amerikan ilişkilerini incelemiştir.

McDonald	Ticaret savaş maliyetini artırır. Ticaretle gelişen ilişkiler devletleri savaştan uzaklaştırır. Ticaret devletlere bir pazarlık ortamı sağlar.
S. W. Polachek *"Why Democracies Cooperate More and Fight Less: The Relationship Between International Trade and Cooperation"*	Demokrasinin barışı tesis eden en önemli çıktısı karşılıklı ticaretin gelişmesine uygun zemini oluşturmasıdır. Devletler kazanımlarını korumak için siyasi sorunlara barışçıl çözümler arama eğilimi göstermektedir.
J. R Oneal ve B. M. Russett *"The Classical Liberals Were Right: Democracy, Interdependence and Conflict"*	Demokratik rejimlerde ticaretin getirileriyle refahı artan gruplar, siyaseten de kuvvetlenir ve politikalara müdahale edebilme kapasitesine ulaşır. Çalışmada ülkelerin ticaretinin kendi ekonomilerindeki önemi göz önüne alınmış, ticaretin gayri safi yurt içi hasılaya oranına bakılmıştır. 1950-1985 yılları arası döneme ilişkin olarak lojistik regresyon analizi yöntemi ile test etmektir.
Edward D. Mansfield *"Preferential Peace: Why Preferential Trading Arrangements Inhibit Interstate Conflict"*	Aynı TTA'ya taraf olan ülkeler çatışmadan kaçınma konusunda diğer ülkelere nazaran daha istekli olur.
John R. Oneal *"Empirical Support for the Liberal Peace"*	1886-1992 döneminde ilgili ülkeler özelinde belirlenmiş zaman serilerinin analizlerini yapmıştır. Ekonomik açıdan önemli miktarlardaki ticaret hacmi, barış için güçlü bir gerekçedir.
Bruce Russett *"Violence and Disease: Trade as a Suppressor of Conflict when Suppressors Matter"*	Devletlerarası çatışmaları teşvik edici unsurlar ve baskılayıcı unsurlar üzerinden açıklamaktadır.
C. Gelpi ve J. M. Grieco *"Economic Interdependence, The Democratic State and the Liberal Peace"*	Karşılıklı bağımlılığın çatışmayı önleyici etkisinin varlığından söz edebilmek için tarafların demokratik yönetimlere sahip olması ve çatışmadan kaçınmayı tercih etmesi önemlidir. Bueno de Mesquita ve diğerlerinin ülkelerin siyasal rejimlerin karakteristiğini araştırdığı çalışmaya başvurmaktadırlar.
Liberal Ticaretin Barışçıl Bir Etkiye Sahip Olduğu Kabulünü Sorgulayan Çalışmalar	
Katherine Barbieri *"The Liberal Illusion"*	Yoğun ilişkilere dayalı bağımlılıklar, devletleri çatışmaya yaklaştırır. Gelişmiş ve özellikle asimetrik durumda olan ticari bağlar bu yoğun ilişkilerin tesisinde önemli paya sahiptir. Bu tespite ulaştığı çalışmada 1870-1938 yılları arasındaki çatışmaları incelemiş ve lojistik regresyon yöntemini kullanmıştır. 1870-1992 yıllarını kapsayan ve sıralı lojistik regresyon tekniğinin kullanıldığı daha yakın tarihli bir çalışmasında da aynı sonuçları elde etmiştir.

E. Gartzke *"The Classical Liberals Were Just Lucky: A Few Thoughts about Interdependence and Peace*	Devletleri çatışmadan kaçınmaya ve barışa yönlendirenin karşılıklı bağımlılıktan ziyade küreselleşme ve küresel sisteme entegre olma olduğunu belirtir.
A. Stein "Trade and Conflict: Uncertainty, Strategic Signaling and Interstate Disputes"	Ticaretin hem havuç hem de sopa olarak kullanılan bir devlet aracı olduğuna dikkat çekmektedir. Ekonomik yaptırımları ele alır.
J. Morrow *"Assessing the Role of Trade as a Source of Costly Signals"*	Çatışmadan kaçınma ve ticaret ilişkisinde belirleyici olan sadece ticaret hacmi değil, aynı zamanda kurulan bağımlılık ilişkisinin taşıdığı risklerdir.
Jack S. Levy *"Economic Interdependence, Opportunity Costs, and Peace"*	Fırsat maliyeti temelli barış analizlerinin doğası gereği tek yönlüdür. Bu nedenle ekonomik karşılıklı bağımlılığın savaş veya diğer uluslararası çatışma biçimleri üzerindeki etkisini açıklamaktan uzaktır. Uluslararası güvenlik konularının da göz önüne alınması gerekir.

Tablo yazar tarafından bu makale kapsamında taranan çalışmalardan derlenmiştir.

Kaynakça

Arı, T. (2008). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*. Bursa: MKM Yayıncılık.

Babst, D. V. (1964). Elective Governments: A Force for Peace. *The Wisconsin Sociologist,* 3 (1), 55-58.

Barbieri, K. (2005). *The Liberal Illusion: Does Trade Promote Peace?*. The University of Michigan Press.

Barbieri, K. (2006). Models and Measures in Trade-Conflict Research. E. D. Mansfield, B. M. Pollins (Ed.), *Economic Interdependence and International Conflict içinde (s.* 207-221). The University of Michigan Press.

Dilorenzo, T. J. (2015). Frederic Bastiat: Fransız Devrimi ve Marjinalist Devrim Arasında. (çev. Ünsal Çetin). *Liberal Düşünce,* 20 (78), 145-154.

Dixon, W. J. (2003). Commercial Liberalism on Trial. *International Studies Rewiev*, 5, 364-366.

Dorussen, H. (1999). Balance of Power Revisited: A Multi-Country Model of Trade and Conflict. *Journal of Peace Research,* 16 (4), 443-462.

Doyle, M. W. (1983). Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs. *Philosophy and Public Affairs*, 12 (3), 205-235.

Formaini, R. L. (t.y.). Frédéric Bastiat: World-Class Economic Educator. *Federal Reserve Bank Of Dallas* 3 (1).

Gartzke, E. (2006). The Classical Liberals Were Just Lucky: A Few Thoughts about Interdependence and Peace. E. D. Mansfield, B. M. Pollins (Ed.), *Economic Interdependence and International Conflict içinde (s.* 96-110). The University of Michigan Press.

Gartzke, E. ve Li, Q. (2003). War, Peace and the Invisible Hand: Positive Political Externalities of Economic Globalization. *International Studies Quarterly*, 47, 561-586.

Gelpi, C. ve Grieco, J. M. (2006). Economic Interdependence, The Democratic State and the Liberal Peace. E. D. Mansfield, B. M. Pollins (Ed.), *Economic Interdependence and International Conflict içinde (s.* 44-59). The University of Michigan Press.

Kant, I. (2020). *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Tasarı*. (çev. Celal Yeşilçayır) Ankara: Fol Kitap.

Levy, J. S. (2006). Economic Interdependence, Opportunity Costs, and Peace. E. D. Mansfield, B. M. Pollins (Ed.), *Economic Interdependence and International Conflict içinde (s.* 127-147). The University of Michigan Press.

Mansfield, E. D. (2006). Preferential Peace: Why Preferential Trading Arrangements Inhibit Interstate Conflict. E. D. Mansfield, B. M. Pollins (Ed.), *Economic Interdependence and International Conflict içinde (s.* 222-236). The University of Michigan Press.

McDonald, P. J. (2004). Peace Through Trade or Free Trade?. *Journal of Conflict Resolution*, Cilt 48, Sayı 4.

Morrow, J. D. (2006). Assessing the Role of Trade as a Source of Costly Signals. E. D. Mansfield, B. M. Pollins (Ed.), *Economic Interdependence and International Conflict içinde (s.* 89-95). The University of Michigan Press.

Oneal, J. R. (2006). Empirical Support for the Liberal Peace. E. D. Mansfield, B. M. Pollins (Ed.), *Economic Interdependence and International Conflict içinde (s.* 189-206). The University of Michigan Press.

Oneal, J. R. ve Russett B. M. (1997). The Classical Liberals Were Right: Democracy, Interdependence and Conflict, 1950-1985. *International Studies Quarterly*, 41, 267-294.

Owen, J. M. (1994). How Liberalism Produces Democratic Peace. *International Security*, 19(2), 87-125.

Özşahin, M. C. (2013). Barışın Ekonomi Politiği: Uluslararası İlişkilerde Liberal Kuram ve Ticari Liberalizm. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 9 (35), 85-113.

Pevehouse, J. C. (2006). Trade and Conflict: Does Measurement Make a Difference?. E. D. Mansfield, B. M. Pollins (Ed.), *Economic Interdependence and International Conflict içinde (s.* 239-253). The University of Michigan Press.

Polachek, S. W. (1997). Why Democracies Cooperate More and Fight Less: The Relationship Between International Trade and Cooperation. *Review of International Economics*, 5(3), 295-309.

Reuveny, R. (2006). Measuring Conflict and Cooperation: An Assessment. E. D. Mansfield, B. M. Pollins (Ed.), *Economic Interdependence and International Conflict içinde (s.* 254-269). The University of Michigan Press.

Russett, B. (2006). Violence and Disease: Trade as a Suppressor of Conflict when Suppressors Matter. E. D. Mansfield, B. M. Pollins (Ed.), *Economic Interdependence and International Conflict içinde (s.* 159-174). The University of Michigan Press.

Stein, A. A. (2006). Trade and Conflict: Uncertainty, Strategic Signaling and Interstate Disputes. E. D. Mansfield, B. M. Pollins (Ed.), *Economic Interdependence and International Conflict içinde (s.* 111-126). The University of Michigan Press.

Viotti, P. R. ve Kauppi, M. V. (2016). *Uluslararası İlişkiler Teorisi,* (çev. Metin Aksoy). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Xiang, J., Xu, X. ve Keteku, G. (2007). Power: The Missing Link in the Trade Conflict Relationship. *Journal of Conflict Resolution,* 51 (4), 646-663.

Yanık, L. K. (2015). Liberalizm: Bir Yazın Değerlendirmesi. *Uluslararası İlişkiler*, 12 (46), 35-55.